HÖGSKOLAN I HALMSTAD
Sociologi 41-60p distans, halvfart

INVANDRARKVINNORS SITUATION
I
DET SVENSKA ARBETSLIVET

Författare: Dzenana Homovic
Handledare: Eva Schmitz

ABSTRACT

I Sverige diskrimineras invandrarkvinnor inte bara för att de är invandrare utan även kvinna. Det finns även en stereotyp bild av invandrarkvinnan som beskriver henne som outbildad, underordnad hemmafru. Forskning visar att denna felaktiga stereotypa bild av henne inverkar negativt på hennes chanser till arbete och på hennes situation i arbetslivet. Denna bild måste ändras eftersom det finns forskning som visar att det finns grupper av invandrarkvinnor som har lika utbildning som infödda kvinnor eller högre utbildning än dessa. Fokus för denna C-uppsats är ett antal invandrarkvinnors positiva och negativa erfarenheter av det svenska arbetslivet. Uppsatsens syfte är att belysa och förmedla vilka hinder men också chanser ett antal invandrarkvinnor möter på väg till arbete men även på sin arbetsplats, utifrån det faktumet att de är invandrarkvinnor. Genom semistrukturerade intervjuer har jag fått ta del av deras upplevelser från arbetslivet. Mina informanter anser att språket ses som den faktorn som har mest betydelse för invandrarkvinnans möjligheter att komma in i arbetslivet. Informanterna tycker dock att arbetsgivare överdriver språkets betydelse när en invandrarkvinna inte får jobb. Även andra faktorer inverkar på hennes jobbmöjligheter och på hennes situation i arbetslivet. Gruppen invandrarkvinnor är heterogen och det är fel att de ses som en homogen grupp. De har olika bakgrunder och därmed olika förutsättningar att lyckas i det svenska arbetslivet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING Sid.

INLEDNING 1
SYFTE 2
DEFINITION 3
Etnisk diskriminering 3
Integration 3
Sfi (Svenska för invandrare) 4
TIDIGARE FORSKNING 5
Bilden av invandrarkvinnan 5
Integration 5
Historiskt perspektiv 6
Invandrarkvinnors situation på arbetsmarknaden idag 7
TEORI 8
Fördomar 8
Heterogenitet 8
Klassresa 9
Subjektiv respektive objektiv integration 10
Stigma 10
Språkets betydelse 11
METOD 13
Metodval 13
Urval 14
Presentation av informanter 14
Intervjuprocess 15
Bearbetning av intervjumaterialet 15
Validitet och reliabilitet inom kvalitativ forskning 16
Etiska riktlinjer 16
RESULTATREDOVISNING 18
Bakgrund – vägen till Sverige 18
Mötet med Sverige 18
Upplevelser av arbetslivet i Sverige 20
Invandrarkvinnors situation i svenskt arbetsliv 23
Faktorer som mest inverkar på jobbmöjligheter 25
ANALYS 28
Konstruerandet av ”invandrarkvinnan” 28
Stigma 31
Språkets betydelse 33
DISKUSSION 36
Metoddiskussion 37
Egna reflektioner 38
REFERENSLISTA 39
BILAGA 40

INLEDNING

I artikeln ”Folkhemmets paradoxer” i Kvinnovetenskaplig tidskrift skriver Paulina de los Reyes, docent i ekonomisk historia, att i den svenska historieskrivningen finns två grupper nämnda som är kopplade till den ekonomiska expansionen och arbetskraftsbristen i svensk efterkrigstid, nämligen gruppen ”kvinnor” vilken syftar på svenska kvinnor och gruppen ”invandraren” som antingen syftar på invandrarmannen eller på en könlös kategori. (de los Reyes, 2000, s. 34). Ovanstående text visar att gruppen invandrarkvinnor inte finns nämnda i den svenska historieskrivningen. I uppsatsen kommer jag att visa att denna grupp i en hög grad har medverkat i den svenska ekonomiska expansionen i svensk efterkrigstid, trots att gruppen inte nämns i den svenska historieskrivningen. Det råder en ojämställdhet på många arbetsplatser i Sverige mellan svenskar och svenskor som visar sig genom att kvinnor får lägre lön för samma arbete och kvalifikationer. Det finns även skillnader mellan invandrarnas och svenskarnas arbetsförhållanden. Utifrån dessa förhållanden vill jag studera invandrarkvinnors situation i Sverige idag. Jag vill lyfta fram just invandrarkvinnor av den anledningen att de diskrimineras inte bara för att de är invandrare utan även kvinna.

Fokus för denna C-uppsats i sociologi är ett antal invandrarkvinnors positiva och negativa erfarenheter av det svenska arbetslivet. Saeid Abbasian, filosofie doktor, menar att invandrarkvinnor är en grupp som ofta homogeniseras och görs till offer istället för att se gruppen som heterogen. (Abbasian, 2003, s. 14). Ylva Brune, doktor i medieforskning, anser att media i en hög grad konstruerar den felaktiga bilden av invandrarkvinnor. (Forsberg, december, 2003). De få gånger som jag har hört media nämna denna grupp, har sällan gjort det i positiv bemärkelse utan istället i negativ bemärkelse genom att dessa kvinnor framställs som arbetslösa, förtryckta av sina män och ovilliga att arbeta. De los Reyes visar på en annan bild av invandrarkvinnor, nämligen att under arbetskraftsinvandringen var förvärvsintensiteten högre bland dessa kvinnor än svenska kvinnor. Deras inkomster översteg då svenska kvinnors inkomster. (de los Reyes, 2000, s. 40). Invandrarkvinnor har sällan fått beröm av media eller av samhället för deras framgång och för deras kamp på vägen mot arbetslivet men även i arbetslivet. Förhoppningsvis kan denna uppsats bidra med ökad kunskap om invandrarkvinnors situation på och utanför arbetsmarknaden i Sverige.

SYFTE

Syftet med min uppsats är att förmedla vilka hinder och möjligheter ett antal invandrarkvinnor möter på väg till arbete och på sin arbetsplats, utifrån det faktumet att de är invandrarkvinnor.

Det försöker jag besvara med följande frågeställningar:

-Hur har invandrarkvinnor gått tillväga för att komma in i det svenska arbetslivet?
-Vilka hinder har invandrarkvinnor mött utifrån sin situation som invandrarkvinna i arbetslivet?
-Vilka faktorer går att urskilja som har betydelse för invandrarkvinnor att komma in i arbetslivet?

DEFINITION

Etnisk diskriminering

”Diskriminering förekommer vid rekryteringar eller när utrikesfödda särbehandlas så att de inte får fast anställning trots likvärdiga kvalifikationer”, menar Martin Hedenmo, utredare i LO. ”Om en person behandlas ofördelaktigt på grund av ’ras’, hudfärg, nationalitet, etniskt ursprung eller trosbekännelse (SFS 1999:130 § 3) kallas handlingen för diskriminering”. (Hedenmo & Anvarizadeh, 2000, s. 53-55).

Enligt Hedenmo finns det två sorter av diskriminering:

Indirekt diskriminering betyder att arbetsgivaren ställer sådana krav på yrkeserfarenhet, svenskutbildning eller perfekta språkkunskaper att den indirekt medför en särbehandling av personer med utländsk bakgrund.
Direkt diskriminering betyder att arbetsgivaren inte anställer eller på annat sätt särbehandlar en invandrare bara för att denne är invandrare. (ibid).

Den andra sidan av diskrimineringen är att arbetsgivaren anställer invandrare men till sämre anställningsvillkor än svenska arbetstagare. Hedenmo menar att denna diskriminering är mycket mindre kartlagd trots att facket varje dag får veta att denna diskriminering sker. I detta fall rör det sig inte om brist på kunskaper, utan istället utnyttjar man den som befinner sig i ett underläge på arbetsmarknaden genom att till exempel neka ersättning för obekväm arbetstid och betala lön under kollektivavtalet m.m. (ibid: 57).

Integration

Abbasian menar att integration innebär att olika grupper som är avskilda i samhället kommer in i samhället och blir en del av dess helhet utan att nödvändigtvis bli helt anpassade. Enligt Abbasian är detta nationalencyklopedins definition av begreppet integration: ”I studiet av internationell migration och etniska relationer används integration särskilt för att beteckna de sociala processer genom vilka minoriteter, t.ex. invandrade etniska grupper, slussas in och blir delaktiga av det nya samhället de flyttat till.” ”Detta gäller deras arbets- och bostadsmarknad eller deras sociala, kulturella och politiska liv.” (Abbasian, 2003, s. 29). Enligt Abbasian omfattar integration olika dimensioner som har med kultur, ekonomi, boende och sociala

förhållanden att göra. Integrationen är fullkomlig, påstår Abbasian, när en invandrargrupp visar ett aktivt deltagande på olika områden i samhället, t.ex. i arbetslivet. (ibid: 37).

Sfi (Svenska för invandrare)

Hedenmo hävdar att Sfi syftar till att ge vuxna invandrare grundläggande kunskaper i det svenska språket och om det svenska samhället. Varje kommun är skyldig att se till att Sfi erbjuds den som är bosatt i kommunen och saknar grundläggande kunskaper i svenska språket. Sfi ska vara inriktad på att invandraren efter avslutad undervisning bl a ska kunna: (Hedenmo & Anvarizadeh, 2000, s. 64).

-förstå vardagligt språk
-ha kännedom om arbetslivets villkor
-ha fördjupad kännedom om det svenska samhället och bl a normer samt värderingar
-formulera sig i skrift på ett funktionellt sätt i olika situationer i yrkesliv, vardagsliv och samhällsliv. (ibid).

Det är svårt att tolka resultaten av Sfi-undervisningen, påstår Hedenmo, men de tycks visa på att en stor del av de svenska invandrarna går ut i arbetslivet utan att ha uppnått ”grundläggande svenska kunskaper”. (ibid: 65). Under läsåret 1998/99 gick 35 000 personer på Sfi varav majoriteten var kvinnor, nämligen 21 000. För att Sfi ska kunna fungera som ett sätt för en hållbar integration krävs att utbildningen är av hög kvalité genom att den ger goda språkkunskaper men även att utbildningen är anpassad efter arbetslivet, menar Hedenmo. (ibid: 65).

TIDIGARE FORSKNING

Bilden av invandrarkvinnan

Invandrarnas roll på arbetsmarknaden är marginell och männen har fått jobb i större utsträckning än kvinnorna. Detta konstaterades på ett seminarium i Oslo, som handlade om invandrarkvinnan på arbetsmarknaden. Här kom man fram till att flera insatser måste tillsättas för att underlätta kvinnornas inträde på arbetsmarknaden och att dagens arbetsmarknad inte tar tillvara på invandrarkvinnornas yrkeskompetens. (Milsten, mars, 2003). Förklaringen till kvinnors marginalisering på arbetsmarknaden beror på olika faktorer enligt deltagarna. Wuokko Knocke, docent i sociologi, menar att deras roll på arbetsmarknaden har osynliggjorts. Brune, menar att invandrarkvinnor är nyhetsoffer. Medierna beskriver de ofta som offer som städar, inte kan svenska, kan ofta inte läsa osv. På så sätt konstrueras en bestämd bild av invandrarkvinnan, som en kvinna hon inte ska vara. Hon kontrasteras mot den svenska kvinnan som frigjord och emanciperad. Av enskilda, tragiska händelser har medierna skapat en stereotyp bild av invandrarkvinnan. Majoritetssamhället älskar dessa historier, de är tillfredsställande för majoriteten, men förödande för invandrarkvinnan, menar Brune vidare. (Forsberg, december, 2003).

På seminariet i Oslo framkom olika förslag på åtgärder kring vad som behöver göras. En av deltagarna, Michael Hagos, menade att kategorisering av invandrarkvinnor måste stoppas och att de arbetsmarknadsåtgärderna som används för att få dem ut på arbetsmarknaden inte är tillräckliga. Invandrarkvinnor måste erbjudas utbildning, särskilt om de har svårt att få arbete eller om de behöver komplettera den egna utbildningen. Det borde finnas en större grad av validering och denna skulle hjälpa många som redan hade en yrkesutbildning från sitt hemland. (Milsten, mars, 2003).

Integration

Ett sätt att integrera invandrarkvinnor i det svenska samhället är att vara medveten om att integration inte bara är en fråga för och om invandrare. Abbasian betonar att det ofta glöms bort att integrationsprocessen i Sverige är *ömsesidig*, där både majoritetsbefolkningen och invandrare aktivt medverkar. Ansvaret för integrationen får inte bara läggas på invandrarkvinnan eftersom det inte är bara hon som har ansvaret för sin integration. Istället är det hon och hela samhället som tillsammans måste delta i integrationsprocessen. Vissa av

teoretiska integrationsmodeller har ibland varit inriktade på invandrare och inte på majoritetssamhället även om riksdagspropositionen från 1997 betonar att integrationsprocesserna är ömsesidiga. (Abbasian, 2003, s. 48). Tidigare forskning i Sverige, påstår Abbasian, har visat att invandrarkvinnors olika bakgrunder från hemlandet har en stor påverkan på deras integration i Sverige. Utbildning och grad av förvärvsarbete, en mer eller mindre jämställd könsstruktur i samhället, samt uppväxtmiljö i storstad eller landsbygd, har betydelse för kvinnornas integration. (ibid: 21).

Historiskt perspektiv

Enligt de los Reyes är ett historiskt perspektiv på etnicitet och genus inte bara en berättelse om invandrarkvinnor, utan består även av en analys av de mekanismer som kategoriserar, skapar skillnader och utsorterar människor utifrån både nationalitet och kön. Det är en analys som problematiserar hur etniska identiteter och genus skapas genom och inom historiska kontexter. I skärningspunkten för etnicitet och genus gjordes invandrarkvinnor osynliga av historieskrivningen. Manlighet och svenskhet har legitimerats och skapats som en norm för arbetskraft och arbetsliv. De los Reyes anser att detta leder till att det behövs både ett etniskt och genusperspektiv för att begripa de institutionella ramar som skapar arbetskraftens villkor. (de los Reyes, 2000, s. 34).

De los Reyes påstår att ett viktigt avsnitt i den tidiga arbetskraftsinvandringen är att den fram till 1955 dominerades av kvinnor. Förvärvsfrekvensen var högre bland invandrarkvinnor, även bland gifta invandrarkvinnor med barn, än för de svenska kvinnorna. Även arbetsintensiteten var högre bland invandrarkvinnor eftersom dessa ofta arbetade heltid samtidigt som svenska kvinnor deltidsarbetade. Många invandrarkvinnor med småbarn arbetade heltid, hävdar de los Reyes. (ibid: 36-38ff).

Från mitten av 1960-talet blev allt fler kritiska till arbetskraftsinvandringen och menade att man istället ska ge företräde åt inhemska arbetskraftsresurser, framför allt åt svenska kvinnors arbetskraft. Mellan 1970 och 1989 etablerades svenska kvinnor på arbetsmarknaden, vilket ledde till att invandrarnas chanser att få jobb försämrades. De los Reyes påstår att på samma gång som ett nytt kvinnoideal grundat på jämställdhetskontraktet grundades i Sverige så skapades en bild av invandrarkvinnor som förtryckta och osjälvständiga. Invandrarkvinnor knöts till hemmet när normen för de svenska kvinnorna ändrades från husarbete till

lönearbete. Många etnicitetsforskare kritiserade denna bild av invandrarkvinnor. (ibid: 38-40ff).

Under 1990-talet skedde en ekonomisk kris som ledde till färre jobbtillfällen menar de los Reyes. Krisen ledde till att invandrarkvinnor drastiskt fick lägre sysselsättningsgrad än både invandrarmän och svenska kvinnor. Resultatet av detta blev en heterogen arbetskraft inte bara när det handlar om utbildning och kompetens, utan även när det gäller kulturell bakgrund och kön. Det fanns inte homogena villkor för alla, och bland annat etnicitet och genus ledde till underordning i arbetslivet. De los Reyes påpekar att diskussionen under alla dessa perioder har fokuserat på hur mycket vissa grupper skiljer sig från ”alla andra” än på de mekanismer som differentierar människor. Dessa kategoriseringar bildar en bild av grupper och människor som ”avviker” i relation till en etablerad norm. (ibid: 40-44ff).

Invandrarkvinnors situation på arbetsmarknaden idag

Invandrarkvinnor i Sverige och i övriga västländer marginaliseras på arbetsmarknaden på grund av klass, kön, etnicitet och ”ras”, påstår Abbasian. Man kan tala om underordningen utifrån ett rasperspektiv, klassperspektiv och invandrarperspektiv, etc. Kön i kombination med etnicitet och ”rasism” gör de invandrade kvinnornas situation på arbetsmarknaden extra sårbar. Många invandrarkvinnor som hade hög socioekonomisk status i hemlandet blir antingen arbetslösa eller tvingas att arbeta i okvalificerade yrken i Sverige. (Abbasian, 2003, s.77). Med andra ord kan man säga att invandrarkvinnor drabbas av dubbel diskriminering eftersom de är både invandrare och kvinnor. Trots det och oberoende av konjunkturläget i Sverige har dock invandrarkvinnor, och framförallt utomeuropeiska kvinnor, hela tiden de senaste åren haft dubbelt så hög arbetslöshet som de infödda kvinnorna. Arbetslösheten har också drabbat dem som har haft god utbildningsbakgrund. Enligt Abbasian kan man dra slutsatsen att invandrarkvinnor är utsatta för en ännu större risk än svenska kvinnor att bli utsatta för diskriminering på arbetsmarknaden. (ibid: 79). Svårast att få arbete har kvinnor från Irak, Asien och Afrika oavsett hur länge de har bott i Sverige. Det är osäkert hur otillräckliga språkkunskaper i svenska och bristande nätverk i arbetslivet påverkar kvinnor negativt i strävan efter arbete. Det kan dock konstateras att det finns oförklarliga orsaker till att invandrarkvinnor har svårt att komma in på den svenska arbetsmarknaden. De ses inte som individer eller arbetskraft utan som medföljare till männen. (Milsten, december, 2003).

TEORI

Fördomar

Abbasian menar att bristande kunskap om invandrarkvinnor kan leda till vissa förutfattade meningar, oftast fördomar om enskilda grupper av invandrarkvinnor som kommer från länder som har en relativt annorlunda ekonomisk och könsmässig struktur än Sverige. Det har funnits och finns fortfarande fördomar om, och stereotyper av, invandrarkvinnor även i offentliga utredningar i Sverige. Vidare menar Abbasian att invandrarkvinnor ofta har betraktats som lågutbildade hemmafruar som är traditionsbundna, ojämställda och osjälvständiga, något som motsägs av en del forskning. Det har funnits och det finns däremot grupper av invandrarkvinnor i Sverige med lika hög utbildningsnivå som de infödda kvinnorna eller till och med högre. (Abbasian, 2003, s. 13-14).

Knocke påstår att den förvrängda schablonbilden av invandrarkvinnor är en av orsakerna till att de inte får arbete. Man ska inte skilja sig från mängden om man ska få ett arbete. Det diskriminerade klimatet på arbetsmarknaden gör att invandrarkvinnor ger upp. (Milsten, mars, 2003). Den här generaliseringen av invandrarkvinnor finns kvar eftersom ingen ifrågasätter den. Invandrarkvinnorna mobiliseras som arbetskraftsreserv till lågavlönade arbeten, till exempel inom sjukvården, påstår Knocke. (Milsten, december, 2003).

Heterogenitet

Ett problem i forskning om invandrarfrågor är att man ser invandrarkvinnor som om de vore en homogen grupp, vilket är fel, påpekar Abbasian. Gruppen invandrarkvinnor är heterogen i sin helhet och består av många subgrupper som kommer från olika länder och från skilda delar av världen. Dessa subgrupper i sin tur omfattar individer med olika bakgrund som kommer från olika delar av samma land. De flesta invandrarkvinnor kommer idag från avlägsna länder och nationaliteter som skiljer sig mycket från Sverige och svenskarna. Abbasian anser att många av de invandrade f.d. hemmafruarna som börjar förvärvsarbeta i Sverige bryter i många fall med det rådande mönstret i hemlandet där mannen arbetade utanför hemmet och var familjeförsörjaren medan kvinnan arbetade i hemmet. Det finns förmodligen många fler invandrade f.d. hemmafruar som även skulle vilja komma ut i arbetslivet om de hade möjlighet att hitta meningsfull sysselsättning. Först och främst uppvisar invandrarkvinnor heterogenitet i nedanstående aspekter: (Abbasian, 2003, s. 14-15).

-Heterogenitet kan ses i invandrarkvinnors skäl till invandringen. Vissa grupper kom till Sverige för att i första hand söka asyl, medan vissa grupper av kvinnor kom hit på grund av familjeanknytning eller för att arbeta. (ibid: 15-16f).

-Man kan även se heterogenitet i den socioekonomiska bakgrunden, dvs. längden av tidigare arbetslivserfarenhet i hemlandet och utbildningsnivån. Vissa grupper av kvinnor i Sverige har t ex i vissa fall mycket högre formell utbildning än både infödda kvinnor men har ändå mycket sämre fäste på arbetsmarknaden. Vissa av invandrarkvinnor hade ett fast arbete utanför hemmet i hemlandet innan de kom till Sverige. Vissa arbetade dock hemma eller i familjens produktion i jordbruket på landsbygden och först när de kom till Sverige fick de sitt första arbete utanför hemmet. (ibid: 15-16f).

-Invandrarkvinnor är även heterogena när det gäller t ex religion, sedvänjor, språk och traditioner. Denna heterogenitet finns också mellan enskilda invandrargrupper som kommer från ett och samma land. (ibid: 15-16f).

Enligt Mats Wingborg, som är expert på globala välfärdsfrågor, finns det en paradox i de olika villkoren för de låg- och högutbildade invandrarkvinnorna. De lågutbildade kvinnorna har med objektiva kriterier svårast att komma in på den svenska arbetsmarknaden och känner en större grad av isolering men känner mindre grad av besvikelse och frustration än högutbildade kvinnor som har större erfarenhet av svenskt arbetsliv och mer kontakt med det svenska samhället. Motiveringen till detta är att kvinnorna med högre utbildning även har större förväntningar. De anser att de är orättvist behandlade om de inte kan få arbeten som motsvarar deras tidigare yrkeserfarenhet och deras kompetens. (Wingborg, 1998, s. 7).

Klassresa

Invandringen är, anser Abbasian, för en del invandrarkvinnor en klassresa uppåt. Många av dem började arbeta utanför hemmet för första gången i sitt liv när de kom till Sverige. En del av de kvinnor som i hemlandet var hemmafruar eller bönder, har blivit delaktiga i arbetslivet först efter invandringen till Sverige. För en del andra kvinnor betyder invandringen en klassresa nedåt eller en deklasseringsprocess. Dessa kvinnor tillhörde en privilegierad samhällsklass och är högskoleutbildade men måste i det nya landet kämpa länge för att få en tillfredsställande position igen. Även en hård och lång kamp är ingen garanti för dem att få en bra position. Många förblir ändå marginaliserade i samhället trots goda utländska och svenska

meriter. Olika grupper av invandrarkvinnor har alltså olika möjligheter på arbetsmarknaden och även jämfört med infödda svenska kvinnor. Allt detta spelar roll för hur invandrarkvinnor lyckas få fäste på den svenska arbetsmarknaden och integration i arbetslivet. (Abbasian, 2003, s. 84).

Subjektiv respektive objektiv integration

Abbasian hävdar även att integrationen i arbetslivet kan anges på ett subjektivt respektive objektivt sätt. Man är integrerad subjektivt om man tycker att arbetet motsvarar ens egna meriter och kvalifikationer. Objektivt är man integrerad om man har ett arbete, även om arbetet inte motsvarar ens egna meriter och kvalifikationer. (ibid: 18). Möjlighet till ett passande arbete och trivsel med arbetet är därför indikatorer eller faktorer som bestämmer graden av integration i arbetslivet och i samhället. (ibid: 87).

Stigma

Erving Goffman skriver i sin bok ”Stigma” att en människa kan *stämpla*, alltså *stigmatisera* en annan människa. Denna människa kan ha ett drag eller en egenskap som inte kan undgå vår uppmärksamhet och får oss att vilja slippa honom. Denna människa innehar ett *stigma* genom att denne avviker från våra förväntningar. De människor som inte avviker från förväntningarna kallas för *de normala.* (Goffman, 1972, s. 145). Goffman hävdar att varje samhälle bestämmer vilka medel som ska användas för att dela in människor i kategorier och vilka särdrag som uppfattas som naturliga för medlemmarna inom varje sådan kategori. Den första skymten av en främling som dyker upp i vår närhet, är tillräcklig för att vi ska kunna kategorisera honom och bestämma vissa egenskaper hos honom, nämligen hans *sociala identitet*. Människan utgår från de första intrycken och tillskriver främlingen en karaktär. (ibid: 11-12f). Enligt Goffman talar samhället om för den stigmatiserade att han i viss mån är annorlunda och därför medlem i en större grupp. Olikheten som sådan har sin rot i samhället eftersom innan en viss olikhet kan få någon större betydelse, måste den utformas inom samhället. (ibid: 129).

Goffman påpekar att människan är osäker i sina kontakter med andra människor. Den stigmatiserade kan känna sig osäker på hur de normala kommer att identifiera honom och ta emot honom. Han kan även känna att han inte vet vad de andra tycker om honom och känna sig ifrågasatt. Han kan dessutom uppleva att även småsaker han gör bedöms som tecken på konstiga prestationer med hänsyn till situationerna. (ibid: 22-23f). Den stigmatiserade

individen kan ha en känsla av att han inte är riktigt accepterad av de andra och denne kan känna att hans uppträdande iakttas alltför närgånget. (ibid: 138).

Goffman hävdar att den informationen om individen som används vid studiet av stigma, kallas för social information. Den sociala informationen som förmedlas av någon symbol kan bekräfta det som andra tecken kan säga om individen. De tecken som kopplas till en förnedrande egenskap för identiteten kallas för *stigmasymboler*. Vidare hävdar Goffman att tecken som förmedlar social information kan vara *medfödda*, till exempel hudfärgen. (ibid: 52-54ff).

Goffman påstår att vi definitionsmässigt tror att den personen som är förbunden med ett stigma inte är fullt mänsklig. Utifrån denna bakgrund vidtar vi olika diskriminerande åtgärder genom att vi på ett effektivt sätt men ofta oavsiktligt minskar vederbörandes livsmöjligheter. (ibid: 11-14ff). Goffman påstår också att stigmatiseringen av dem som tillhör vissa religiösa, etniska eller rasliga grupper har till syfte att föra undan dessa minoriteter från olika områden där de annars skulle kunna konkurrera med de övriga. (ibid: 144). De normala menar illa när de tycker att individen är annorlunda eftersom de inte vet bättre, hävdar Goffman. Den stigmatiserade bör därför hjälpa dem så att de beter sig hyfsat. Antingen bör den stigmatiserade låtsats om ingenting eller så bör han på ett sympatiskt och finkänsligt sätt omskola de normala genom att visa dem att en människa som kan se annorlunda ut, i grunden är en helt vanlig människa. (ibid: 121).

Språkets betydelse

Per Linell skriver i sin bok ”Människans språk” att språket fungerar som en gruppsammanhållande faktor. De som pratar samma språk känner sig som en grupp medan de som inte talar samma språk ses som utestängda och tillhörande en annan grupp. (Linell, 1982, s. 22-23). Den som har ett bristfälligt språk och inte kan kommunicera på ett felfritt sätt i olika sociala situationer, kan uppleva personliga och sociala problem, påstår Linell. Invandrare är en grupp av individer som i många offentliga och vardagliga situationer är språkligt handikappade. Den språkfattige blir förhindrad i sin sociala kontakt med andra, vilket i sin tur leder till mindre möjligheter att skapa sig en position i samhället. Detta kan till exempel leda till att denne får sämre jobb. Den språkfattige tvivlar på sig själv och sina möjligheter i samhället, påpekar Linell. (ibid: 45).

Linell anser att kommunikation är en ömsesidig process som kräver att lyssnaren samarbetar och anstränger sig för att försöka förstå och tolka, till exempel invandraren. Avvikande uttal och grammatik får ofta lyssnaren att reagera och bedöma talaren negativt. Lyssnaren brukar varken kompensera för avvikelserna i andras tal eller vara samarbetsvillig. Linell anser även att avvikande grammatik och uttal är socialt stigmatiserande och den som är socialt stigmatiserad stöts bort och ges inte en rättvis chans som kommunikationspartner. Den som vill förbättra sin kommunikativa förmåga lyckas bäst om hon/han får möjlighet att medverka i ömsesidig kommunikation. (ibid: 255).

Linell betonar att det är farligt att överdriva språkets roll. Man måste först och främst komma ihåg att den språkliga ojämlikheten inte är den primära orsaken till vissa problem i samhället. Istället är den språkliga ojämlikheten ett symptom på mer grundläggande skillnader i ekonomiska och sociala villkor. (ibid: 46).

METOD

Metodval

Innan jag påbörjade min undersökning funderade jag över vilken metod som passade för undersökningen. I denna uppsats har jag använt mig av den kvalitativa metoden eftersom jag ville ta del av invandrarkvinnors upplevelser och tankar utifrån deras perspektiv. Med hjälp av den metoden har jag fått svar på mina frågeställningar och mitt syfte. Enligt Bryman betonar den kvalitativa metoden i huvudsak ett induktivt synsätt på förhållandet mellan teori och forskning och tyngden läggs på generering av teorier. Denna metod tar även avstånd från den naturvetenskapliga modellens normer och lägger istället vikten vid hur individerna tolkar och uppfattar sin sociala verklighet. Bryman menar även att den kvalitativa forskaren ser den sociala verkligheten som något som ständigt förändras. Man ska använda sig av den kvantitativa metoden om man vill få fram den relativa betydelsen som orsaker till en social företeelse har, påstår Bryman. Vidare påstår Bryman att om man däremot vill veta vilken livssyn eller världsbild medlemmarna i en viss social grupp har, så ska man använda sig av den kvalitativa metoden. (Bryman, 2002, s. 35). Vidare menar Bryman att i en kvalitativ forskning är det deltagarnas perspektiv som är utgångspunkten medan i den kvantitativa forskningen är det forskaren som styr och man utgår från dennes perspektiv. (ibid: 272). Jag har inte använt mig av den kvantitativa metoden därför att jag inte ville utgå från mitt perspektiv. Jag bestämde att jag skulle välja den kvalitativa metoden eftersom jag ville ta del av individernas uppfattningar och tolkningar av sin världsbild och utgå från deras perspektiv.

Bryman hävdar att kvalitativ forskning består av flera olika metoder såsom deltagande observation, fokusgrupper, semistrukturerade intervjuer och ostrukturerade intervjuer m.m. (ibid: 251). Jag ville intervjua informanterna en i taget och ville få svar på en del frågor. Detta ledde till att semistrukturerade intervjuer var den mest lämpade intervjuformen. Enligt Bryman handlar den semistrukturerade intervjun om en situation där intervjuaren har en uppsättning frågor som kan beskrivas som en intervjuguide, men där frågornas ordningsföljd varierar. Intervjuaren kan även under intervjun ställa uppföljningsfrågor till det som uppfattas vara viktiga svar. (ibid: 127). Informanten har en stor frihet att utforma svaren som den vill vilket betyder att denna intervjuprocess är flexibel. (ibid: 301). Den strukturerade intervjun som används i den kvantitativa metoden passade inte för min undersökning därför att denna sort av intervju innebär att intervjuaren måste formulera sina frågor på samma sätt och i

samma ordning som de står i intervjuguiden. Frågorna brukar även ge informanterna ett antal svarskategorier. (ibid: 123). Den kvantitativa metoden med den strukturerade intervjun passade inte för min undersökning därför att jag ville ha friheten att ställa uppföljningsfrågor under intervjuerna och kunna ändra frågornas ordningsföljd. Den kvalitativa metoden med semistrukturerade intervjuformen gav mig denna frihet och flexibilitet och därför valde jag den. Kvale påstår att kunskap byggs upp i den kvalitativa forskningsintervjun genom ett samspel mellan intervjuaren och informanten. (Kvale, 1997, s. 9). På samma sätt byggdes det upp ett samspel mellan mig och mina informanter under intervjuerna genom att jag lyssnade när de med egna ord berättade om sina upplevelser från arbetslivet och om deras andra tankar.

Urval

Utgångspunkten i uppsatsen har varit att intervjua arbetande invandrarkvinnor och deras anknytning till arbetsmarknaden, utbildning i Sverige och hemlandet, tidigare och nuvarande arbetserfarenheter m.m. Mitt urval består därför av fem informanter som är invandrarkvinnor, har ett arbete och är i åldrarna mellan 32-57 år. Jag valde att intervjua invandrarkvinnor som jag inte personligen känner eftersom jag på detta sätt ville undvika att vara subjektiv och ville inte låta mina personliga relationer till dessa inverka på intervjuprocessen. Detta ledde till att jag bad fem av mina bekanta att fråga en invandrarkvinna som har ett arbete om de vill bli intervjuade av mig och bad dem att berätta om syftet med min uppsats. De skulle även säga samt att allt som sades under intervjuerna skulle vara anonymt. Jag sade till dem att det inte spelade någon roll vilket land invandrarkvinnan kom från eller hur gammal hon var. Mina enda önskemål var att jag inte skulle känna informanterna och att de skulle ha ett arbete. Mina bekanta uppfyllde mina önskemål och hittade dessa fem invandrarkvinnor som jag har intervjuat. Jag fick deras telefonnummer, kontaktade dem och informerade om syftet med min uppsats samt sade att deras medverkan skulle vara anonym. Alla fem ville väldigt gärna medverka. Jag lät dem själva bestämma tid och plats för intervjutillfället. Alla fem ville bli intervjuade i sitt hem eftersom de tyckte att skulle känna sig bekväma och avslappnade i hemmiljö.

Presentation av informanter

Marina, som är 57 år gammal, flydde 1992 från Bosnien till Sverige på grund av kriget. Min andra informant Sofia, som är 45 år gammal, kom 1990 från Somalia till Sverige på grund av kriget. Hanna är 44 år och flydde från Iran till Sverige 1988 på grund av politiska orsaker.

1995 invandrade Matilda, som är 34 år gammal, till Sverige på grund av att hon hade anhöriga här. Min femte informant, Ida, är 32 år gammal och flydde 1992 undan kriget från Bosnien.

Intervjuprocess

Innan intervjun, gav jag mina frågor till några personer och bad dem att kommentera mina frågor, både innehållet och konstruktionen. Dessa personer gav mig positiva kommentarer. De förstod mina frågor och tyckte att de var intressanta. Jag fick rådet att två frågor var för långa och skulle bli bättre om de delades upp i flera. Jag höll med och delade upp frågorna.

Under de fem intervjutillfällena rådde det en lugn atmosfär i informanternas hem. Innan jag inledde intervjuerna, informerade jag dem återigen om uppsatsens syfte samt att deras medverkan var frivillig och anonym. Jag bandade intervjuerna för att få en rättvis bild av dessa och för att få med allt informanterna sade. Innan jag började banda in intervjuerna, frågade jag informanterna ifall jag fick banda in dem och sade att banden bara skulle användas till denna uppsats och sedan skulle förstöras. Samtliga gav mig sitt medgivande. Jag sade att de inte behövde svara på en viss fråga om de inte ville och att de när som helst kunde avbryta intervjun. Dessutom bad jag dem att säga till om de inte förstod någon fråga, både när det gällde språket och frågans konstruktion. Varje intervju tog mellan 50-70 minuter och under varje intervju antecknade jag vissa ord som informanten sade för att underlätta transkriberingen. Ibland svarade några av dem på en fråga i förväg innan jag hade ställt den. Samtliga pratade svenska bra och förstod även allt jag frågade. Ingen av dem sade att de inte förstod något och jag uppfattade inte heller att de hade någon som helst problem att förstå frågan eller svara. Alla svarade på alla frågor och ingen av dem avbröt intervjun. De tyckte även att frågorna var viktiga och intressanta och formulerade på ett förståeligt sätt. Alla fem var stolta över det som de har uppnått i Sverige men även i hemlandet, och tyckte att det är sällan som någon låter invandrarkvinnor komma till tals. De var glada att deras erfarenheter skulle bli förmedlade till andra genom uppsatsen.

Bearbetning av intervjumaterialet

Varje intervju transkriberade jag ordagrant och fick en stor mängd material. En del av intervjumaterialet var jag tvungen att sålla bort och inte ta med i resultatredovisningen eftersom det inte har varit relevant för mitt syfte. Efter att jag skrev ner alla intervjuer, började jag att dela upp resultatet i olika delar som är relevanta för mitt syfte och mina frågeställningar. Dessa delar tydliggör resultatet på ett bättre sätt och ger en mer

sammanhängande text. Jag har gjort resultatdelen mer levande med informanternas citat. Enligt Kvale bör intervjupersonens spontana talspråk återges i en läsbar skriftlig form. Intervjuutdrag på vanligt vardagsspråk är svåra att läsa och repetitioner samt pauser i vardagsspråket är svåra att förstå när de presenteras i skriftlig form. (ibid: 241). Jag har följt Kvales råd och använt intervjucitaten i skriftspråklig form utan talspråk, pauser och t.ex. ”mmm”.

Validitet och reliabilitet inom kvalitativ forskning

Bryman anser att *reliabilitet* och *validitet* är viktiga kriterier för kvantitativ forskning. Frågan om validitet och reliabilitet rör mätning, men eftersom mätning inte är det huvudsakliga intresset för kvalitativ forskning så är frågan om validitet och reliabilitet inte något som har stor betydelse för kvalitativa undersökningar. Enligt Bryman har forskare olika åsikter om tillämpandet av dessa två kriterier. Vissa forskare har försökt att applicera begreppen reliabilitet och validitet på den kvalitativa forskningen, medan andra forskare anser att dessa begrepp är olämpliga eller oanvändbara i kvalitativ forskning. (Bryman, 2002, s. 257, s. 45).

Etiska riktlinjer

Enligt Kvale finns det tre etiska riktlinjer för forskning om människor som man som forskare bör följa. *Informerat samtycke* innebär att man informerar undersökningspersonerna om undersökningens syfte. Informerat samtycke innebär även att undersökningspersonerna deltar frivilligt i undersökningen och har rätt att dra sig ur när som helst. Dessutom måste man informera undersökningspersonerna om vad intervjumaterialet kommer att användas till. Jag har följt denna riktlinje då jag informerade informanterna om dessa punkter. (Kvale, 1997, s.107, s. 235). En annan riktlinje, *konfidentialitet*, betyder att privata data som identifierar undersökningspersonerna inte kommer att redovisas. Om det i undersökningen blir aktuellt att publicera information som eventuellt kan kännas igen av andra, måste undersökningspersonerna godkänna att denna information lämnas. (ibid: 109). Även denna etiska riktlinje har jag följt eftersom jag fick informanternas tillåtelse att publicera deras ålder och namn på deras hemland i uppsatsen. Namnen på informanterna är dock fingerade. Den tredje etiska riktlinjen, *konsekvenser*, betyder att man som forskare uppmärksammar konsekvenserna av en intervjuundersökning. Intervjuforskaren kan ibland erbjuda undersökningspersonerna fördelar genom att låta dem delta i undersökningen och få tala ut. (ibid: 110). Jag har också följt denna riktlinje eftersom jag har funderat över vilka konsekvenser som min intervjuundersökning kan ha för informanterna. Jag har kommit fram

till att den bara har lett till positiva konsekvenser för dem eftersom de är glada att de genom mina intervjuer och min uppsats har fått möjligheten att förmedla sina erfarenheter och tankar till andra.

Det finns även vissa etiska frågor som man som intervjuare bör fundera över i början av en intervjuundersökning, menar Kvale. En av dessa, som jag funderade över, är hur forskaren kan undvika att identifiera sig för mycket med sina intervjupersoner och därmed förlora sitt kritiska perspektiv på den kunskap som fås. Kvale menar att det inte finns några lätta svar på dessa frågor utan istället ger de etiska riktlinjerna en viss grundläggande vägledning. (ibid: 113). Innan jag påbörjade intervjuerna var jag medveten om att jag riskerade att identifiera mig för mycket med mina informanter eftersom jag själv är invandrarkvinna och därmed riskerade att förlora mitt kritiska perspektiv på de svaren som jag fick på frågorna. För att undvika någonting måste man först vara medveten om risken. Jag tycker att det är viktigt att visa sitt intresse och empati men samtidigt även hålla en viss distans till informanterna och hålla sig till intervjufrågorna. Enligt Kvale bestäms resultatet av en intervju av intervjuarens empati och känslighet. (ibid: 101). Jag var medveten om risken att vara subjektiv men tycker att jag lyckades med att förbli objektiv under intervjuernas gång eftersom jag inte lät mina åsikter inverka på mina intervjufrågor eller på informanterna. Jag var öppen för deras berättelser och försökte vara så neutral som möjligt. Enligt Kvale hävdas det ofta att den kvalitativa forskningsintervjun inte är objektiv. Kvale menar dock att intervjun som sådan är varken en subjektiv eller objektiv metod, istället är kärnan i intervjun den intersubjektiva interaktionen. (ibid: 64-66ff).

Jag vill inte göra några generaliseringar utifrån mitt intervjumaterial eftersom jag är medveten om att de svaren som jag har fått av de fem invandrarkvinnorna inte behöver betyda att alla invandrarkvinnor skulle svara på samma sätt. Kvale menar att målet i ett postmodernt förhållningssätt inte är generaliserbarhet, utan betoningen ligger på heterogenitet och kunskapens kontextualitet. (ibid: 261).

RESULTATREDOVISNING

Bakgrund – vägen till Sverige

Samtliga mina informanter har någon form av utbildning från sitt hemland och några hade varierade arbetslivserfarenheter innan de tvingades sluta av olika skäl för att komma till Sverige. En av dem, Marina, utbildade sig på högskolan till socialarbetare och arbetade sedan i 20 år med detta yrke. Hanna utbildade sig till frisörska och arbetade i hemlandet som frisörska i några år. Sofia läste omvårdnad men hon fick barn efter det och därmed hann hon inte arbeta. Ida läste naturvetenskapliga programmet i två år innan hon tvingades avbryta gymnasiet på grund av kriget och fly. Matilda utbildade sig till maskintekniker på gymnasiet och slutförde utbildningen men arbetade inte.

Mötet med Sverige

Alla mina fem informanter läste svenska på Sfi i ett år när de kom till Sverige. Alla har en positiv upplevelse av Sfi och tycker att det är bra att det svenska samhället har denna utbildning för alla invandrare som kommer till Sverige. Trots att man då lär sig svenska på grundskolenivå så är det ändå nyttigt med Sfi, anser de. En av dem, Ida, läste även svenska på Komvux i 2 år innan hon började gå i gymnasiet. Några av de tycker även att de även har lärt sig svenska på sina praktikplatser och arbetsplatser.

I Sverige kunde de inte fullständigt tillgodogöra sig sina utbildningar från hemlandet och några fick byta yrke. Marina fick sina högskolebetyg från Bosnien validerade av högskoleverket i Sverige och utbildningen godtogs. Hon kunde dock inte få jobb inom sitt yrke som socialarbetare eftersom hon var tvungen att komplettera sin högskoleutbildning från Bosnien med några högskolekurser i Sverige, men orkade inte göra det.

> *Jag kände att jag inte orkade i 50-års ålder pendla till annan stad och plugga igen på högskolan.* (Marina)

Arbetsförmedlingen ville att hon skulle strunta i sitt gamla yrke som hon hade utövat i så många år. Istället rekommenderades hon av Arbetsförmedlingen att arbeta som vårdbiträde eftersom hon hade erfarenhet av att arbeta med människor från sitt jobb i hemlandet. Marina utbildade sig till undersköterska när hon var 50 år gammal. Det är viktigt för henne att betona hennes ålder eftersom hon var den äldsta personen på utbildningen men även den som hade mest kunskaper och var den enda som avslutade utbildningen med högsta betyg.

> *När jag var 50 år gammal satt jag i skolbänken, äldst och den enda med högsta betyg.* (Marina)

Skolan som Marina läste på hjälpte henne att få praktik i 3 månader på hennes nuvarande arbetsplats. Hon arbetade sedan som vikarie och fick därefter en fast tjänst. Hon arbetar där sedan sju år tillbaka. Innan detta jobb arbetade hon inom ett projekt i 3 år och som personlig assistent i 1,5 år.

Hanna drömde om att öppna egen frisörsalong men behövde komplettera sin utländska frisörutbildning. Hon utbildade sig i Sverige och praktiserade sedan på en frisörsalong i 5 månader, men fick inte något arbete där på grund av arbetsbrist. I flera år sökte hon arbete som frisörska men fick gång på gång avslag på grund av olika anledningar. Den vanligaste anledningen var att arbetsplatserna inte behövde personal, men Hanna tror att det beror på att hon är invandrarkvinna. Hon fick jobb som städerska och städade olika ställen under fem år, dock fick Hanna inget fast jobb. Med makens hjälp och starta-eget-bidrag köpte hon en egen frisörsalong, vilken hon har haft i över tio år nu.

> *Jag kunde inte få jobb på en frisörsalong trots att jag utbildat mig här. Jag sökte jobb i flera år men orkade inte längre vara arbetslös och visste att enda chansen för mig att arbeta var att öppna egen salong.* (Hanna)

Efter att Sofia fött alla barnen och de kunde gå på dagis, kände hon att hon ville och kunde börja arbeta för första gången i sitt liv. Sofia ville gärna jobba inom vården vilket hon var utbildad för i hemlandet men visste att hon inte hade chans till det utan svensk omvårdnadsutbildning. En väninna sade till henne att många invandrarkvinnor läser till undersköterskor. Hon bestämde sig för att pröva denna utbildning men visste att det skulle bli svårt på grund av hon ännu inte hade stora kunskaper i svenska. Det som hjälpte henne på utbildningen var att hon från hemlandet hade med sig kunskaper inom omvårdnad.

> *Det var svårt på utbildningen. Problemet var att lära sig alla begrepp på svenska men efter en hård kamp lyckades jag slutföra min utbildning till undersköterska.* (Sofia)

Efter utbildningen och efter flera månaders sökande fick Sofia med arbetsförmedlingens hjälp en praktikplats på ett ålderdomshem i tre månader och fick sedan ett vikariat där. Efter ytterligare sex år fick hon en tillsvidareanställning och arbetar där fortfarande.

Ida har gått på gymnasiet i Sverige i tre år, där hon läste samhällsvetenskapliga programmet och sedan studerade i fyra år samhällsvetenskap på universitetet. Hon är mycket stolt över sin svenska magisterexamen.

> *Jag är glad och stolt över att jag som invandrarkvinna har klarat av mina studier här på universitetet. Jag är trots allt inte född här, det var inte lätt, men jag är mycket ambitiös och ger aldrig upp.* (Ida)

Hon arbetar som handläggare på ett kontor. Ida påpekar att hon tror arbetet motsvarar hennes utbildning men hon har den högsta utbildningen på arbetsplatsen eftersom hon är den enda som har högskoleutbildning. Hon fick detta jobb tack vare att hon hade ett annat handläggarjobb innan nuvarande jobbet och fick bra referenser från sin f.d. chef och en arbetskamrat. Hon har fått vikariat i två år och har precis avslutat sitt första år. Ida hittade jobbet via ams hemsida, gick på intervju och fick jobbet.

> *Det gick bra på intervjun. Jag hade mycket tur denna gång på intervjun, mycket tur.* (Ida)

Matilda gick en lödutbildning som varade i 10 veckor och nu arbetar hon som montör i ett elektronikföretag. Arbetsgivaren läste hennes CV på arbetsförmedlingen och kallade henne på intervju. Hon fick arbetet på grund av att hon hade lödutbildningen och 3-årig arbetserfarenhet från ett annat elektronikföretag. Matilda har i Sverige jobbat sammanlagt i 5,5 år. Hon har haft sitt nuvarande arbete i 2,5 år men har ännu inte fått fast tjänst.

Upplevelser av arbetslivet i Sverige

Informanterna har olika upplevelser av sina arbeten och av förhållandet mellan dem och kollegorna som påverkas av det faktumet att de är invandrarkvinnor. Många av dem har upplevt att kollegorna beter sig annorlunda mot dem på grund av att de är invandrarkvinnor. Dessa invandrarkvinnor känner att de hela tiden måste bevisa att de duger och är duktiga på sina arbetsplatser. Marina lider av att hon inte kunde arbeta som socialarbetare i Sverige trots sin högskoleutbildning och hennes 20 år långa arbetserfarenhet. Hon upplever även att hon därmed har lägre status än i hemlandet.

> *Jag har en lägre status här i Sverige än jag hade i Bosnien därför att jag är överkvalificerad för yrket som undersköterska men jag är tacksam över att jag har ett jobb när jag är så gammal och invandrarkvinna.* (Marina)

Hon upplever både positiva och negativa känslor i arbetet.

> *Jag är missnöjd med att min kompetens och kunskaper inte tas tillvara på min arbetsplats. Jag vet att detta beror på att jag är invandrarkvinna och mina svenska kollegor har svårt att tro att jag har samma kunskaper som dem eftersom jag inte är svenska.* (Marina)

Hon upplever att de nedvärderar henne, hennes kunskaper och erfarenhet. Marina betonar att hon bara hade mvg i alla sina kurser i undersköterskeutbildningen. Dessutom påpekar hon att hon har en högskoleutbildning, vilket ingen av hennes undersköterskekollegor har. Det som hon tycker är positivt med sitt arbete är att hon kan jobba självständigt eftersom hon har tillräcklig med kunskaper.

> *Jag är nöjd med att jag har möjlighet att genomföra arbetsuppgifter på egen hand. Jag frågar ingen vad jag ska eller måste göra utan jag vet vad man ska göra och jag gör det.* (Marina)

Marina kände att arbetsförmedlingen nedvärderade henne när hon rekommenderades att arbeta som vårdbiträde.

> *De nedvärderade mig för de jämförde mig med de invandrarkvinnor som inte har någon utbildning från hemlandet, som aldrig arbetat innan de kom till Sverige. Trots min högskoleutbildning och 20 år arbetserfarenhet, såg de mig på samma sätt som de andra invandrarkvinnorna. Det är fel, dumt, orättvist att anse att alla invandrarkvinnor har samma bakgrund, samma sociala status. De slängde bort min utbildning och de 20 åren, de var inte värda nåt för arbetsförmedlingen. Hur kan de vara så grymma?* (Marina)

Hanna menar att det både finns för- och nackdelar med att vara egenföretagare. Hon gillar att hon kan bestämma över sig själv och vara oberoende av andra. Det negativa är att hon tänker på sitt företag 24 timmar om dygnet och ibland längtar hon efter att ha ett arbete där hon jobbar 8 timmar per dag, kommer hem och glömmer jobbet.

> *Jag gillar att ha en egen salong för att jag kan besluta om allt, men ibland önskar jag att jag bara var anställd på någon annan salong i 8 timmar och går hem sen.* (Hanna)

Sofia arbetar för första gången i sitt liv. Hon är nöjd med sitt jobb eftersom ingen kan bestämma över henne, ingen kan utnyttja henne och hon är duktig på det hon gör eftersom hon har utbildning.

> *Jag gillar inte när någon på jobbet försöker bestämma över mig och tror att jag inte kan vissa saker bara för att jag är invandrarkvinna, till exempel att jag inte vet hur man ger sprutor, men då säger jag emot och säger att jag har samma utbildning som hon.* (Sofia)

Dessutom anser hon att hon har en mycket bättre status i Sverige än hon hade i Somalia då hon tjänar pengar för första gången och har en bra ekonomi.

> *Jag har det mycket bättre här än i Somalia. Det var svårt att leva där, jag hade inget arbete och hade dåligt med pengar. Här tjänar jag egna pengar och har ett bra liv.* (Sofia)

Sofia berättar att de första dagarna på jobbet såg de flesta snälla ut och hälsade på henne, men vissa tittade konstigt på henne. Hon vet inte säkert vad det berodde på, om de bara var intresserade vem hon var bara för att hon var ny, eller för att hon hade annan hudfärg och sjal på huvudet.

> *Efter några dagar frågade mig några arbetskamrater varför jag bar sjal, om det var mitt eget val eller jag var tvungen att bära den. Jag sa att den tillhör min religion. Jag vill bära den, den är del av mig, ingen tvingar mig. Jag vill bära den.* (Sofia)

Ida uppger att hon inte har upplevt något negativt med sitt jobb.

> *Jag är helt nöjd med mitt jobb, mina arbetskamrater, med mina arbetsuppgifter. Det är ett vikariat så jag är bara missnöjd med att det är ett vikariat. Jag vill få tillsvidare.* (Ida)

Det fungerar okej med de flesta arbetskamraterna. Det är viktigt för henne att inte bli utanför och är hela tiden rädd för detta. Som invandrarkvinna är Ida extra uppmärksam på att inte bli utanför.

> *Jag är hela tiden uppmärksam, även om jag vet att alla andra är också uppmärksamma, men jag tror att jag som invandrarkvinna är extra uppmärksam på att inte bli utanför. Jag har mindre i lön än de men jag tror det beror på att jag inte har tidigare arbetserfarenheter från just detta jobb. Fast jag tror att jag ändå skulle få mindre i lön eftersom jag inte är svenska.* (Ida)

Matilda är nöjd med sitt jobb eftersom det inte är fysiskt påfrestande och det är rent på arbetsplatsen. Hon tycker däremot att det är dåligt att chefen förbjuder henne och andra invandrarkvinnor att prata på deras språk även om de alltid pratar svenska om det är en svensk

närvarande. De får inte ens hälsa på varandra på sitt språk. Det händer även att Matildas chef kommer med information bara till svenskar och även berömmer svenskar men inte henne och andra invandrarkvinnor.

> *När jag inte får beröm av chefen då känner jag som om chefen värderar mer svenskorna och deras engagemang. Även när jag arbetar effektivare och även mycket bättre än vissa svenskor och aldrig klagar på nåt, så får de beröm men inte jag.* (Matilda)

Invandrarkvinnors situation i svenskt arbetsliv

Informanterna tycker att invandrarkvinnan har en svår situation i det svenska arbetslivet. Alla fem hävdar att invandrarkvinnor har sämre möjligheter än svenska kvinnor, än svenska män och än invandrarmän att få jobb i Sverige. Kvinnor och invandrare diskrimineras ofta i Sverige, men invandrarkvinnan utsätts för dubbel diskriminering, både som kvinna och invandrare, menar de. De menar även att invandrarkvinnor måste vara beredda på att jobba hårt mot fördomar och att arbetsgivaren måste vara öppen för invandrarkvinnor och bryta sin negativa stereotypa bild av dem. Sofia menar att särskilt muslimska kvinnor och kvinnor från Afrika har svårt att komma in på den svenska arbetsmarknaden.

> *Jag tror att speciellt muslimska och afrikanska kvinnor har svårast att få jobb, det beror på deras slöja och hudfärg, så chefen har fördomar mot dem.* (Sofia)

Alla fem informanter känner någon invandrarkvinna som har utbildat sig i Sverige men som ändå har svårt att få ett jobb, svårare än en svenska med samma utbildning. Marina har ofta funderat ofta över detta problem.

> *Varför vill inte svenska chefer ge dem (invandrarkvinnorna) ett jobb om de har utbildning och kan svenska bra? Jag tror för att de inte har ett svenskt namn, inte har svensk bakgrund.* (Marina)

De känner dock även invandrarkvinnor som har lyckats att få jobb i Sverige, med eller utan svensk utbildning. Matilda menar att deras utländska bakgrund och deras annorlunda kultur i vissa fall blir till en fördel.

> *Det kan ibland vara positivt att vara invandrarkvinna om arbetsgivaren vill anställa en invandrarkvinna för att öka mångfalden om just den arbetsplatsen fått kritik för att den har få eller inga invandrarkvinnor, men jag tror inte att det händer så ofta.* (Matilda)

De fem invandrarkvinnorna hävdar att invandrarkvinnan ständigt utsätts för extra press och iakttagelser av andra på arbetsplatsen genom att de förväntar sig mer av henne än av en svenska. Sofia menar att en invandrarkvinna hela tiden blir extra mycket kontrollerad av kollegorna och chefen för att de ska se om hon ska göra något misstag. Kollegorna förväntar sig att hon ska anpassa sig till dem och deras behov.

> *Chefer och kollegor vill inte att invandrarkvinnan ska ha egen vilja och hon ska inte vara självständig. Det ställs så många krav på henne, det är orättvist och tär på krafter.* (Sofia)

En av informanterna, Hanna, tycker att det är svårt att vara kvinna men ännu svårare att vara invandrarkvinna på grund av många orsaker. Alla kämpar med sina arbetsuppgifter men invandrarkvinnan måste däremot även kämpa med att skriva rätt, tänka rätt och prata rätt. Hon menar att det alltid är lättare för en svensk att förvänta sig att hon ska göra fel på jobbet än att hon ska göra rätt. Det finns naturligtvis skillnader och det beror på vilket jobb man har.

> *Svenskar tror alltid att jag ska göra fel bara för att jag inte är en svensk kvinna. Det känns som om de alltid blir förvånade över att jag har gjort rätt. De litar inte på mina kunskaper trots att jag aldrig har gjort något misstag.* (Hanna)

Ida menar att om invandrarkvinnan söker ett jobb där hon har den högsta utbildningen av alla i arbetsgruppen så är det lättare att söka och få detta jobb. Hon tror inte att en invandrarkvinna kan få ett jobb som handläggare utan högskoleutbildning även om andra svenskar i arbetsgruppen inte har högskoleutbildning.

> *Det är svårt att konkurrera med andra akademiker om det gäller ett jobb som handläggare, hur detta funkar med ett annat jobb vet jag inte.* (Ida)

Samtliga informanterna tycker att alla har ett ansvar om man ska få ett jobb. Det spelar ingen roll om man är svenska eller invandrarkvinna. Det är viktigaste är att man inte förväntar sig att andra hela tiden ska hjälpa en och bara ge ett jobb eftersom verkligheten inte fungerar så. Dessa fem invandrarkvinnor betonar att de inte förväntar sig att bli extra bra behandlade och få bättre hjälp än någon svensk kvinna, utan istället ska alla ta sitt ansvar och bli rättvist behandlade.

Faktorer som mest inverkar på jobbmöjligheter

Alla mina informanter tycker att språket används av arbetsgivarna som den vanligaste faktorn till att de inte anställer en invandrarkvinna. De tycker dock att arbetsgivarna inte alltid har rätt att hävda att bara språket är problemet eftersom det inte är bara en parts fel att denne inte får jobbet. Genom att cheferna bara skyller på språkproblem så skyller de outtalat bara på invandrarkvinnan, som om det bara är hennes fel att hon inte kan få jobb. Informanterna menar att även andra faktorer inverkar på hennes möjligheter att få ett arbete i Sverige. Hanna säger att det alltid är lättast för alla myndigheter att skylla på språket men det är fel av dem att göra så.

> *Man kan inte bara skylla på språkproblem när vi vet att det finns de (invandrarkvinnor) som har bott här i över 30 år och vissa är födda här. Det har hörts i media att undersökningar visar att arbetsgivare anställer hellre en kvinna med svenskt namn än en kvinna med utländskt, trots samma utbildning och erfarenheter.* (Hanna)

Några av informanterna tycker att det ibland efterfrågas av arbetsgivaren att man kan perfekt svenska trots att just det arbetet inte kräver det. De menar att detta visar att även andra faktorer, såsom integration, diskriminering och andra faktorer inverkar på möjligheterna för invandrarkvinnan att få ett arbete. Det finns alltid minst två parter inblandade i problemet med de invandrarkvinnor som inte kan få ett jobb eller som har det svårt på sin arbetsplats.

En informant, Marina, menar att om det händer något missförstånd eller någon konflikt mellan en svensk och en invandrarkvinna så används oftast språket som orsaken. Man hävdar att hon är missförstådd eller att hon missförstod för att hon inte kan svenska, trots att hon egentligen kan svenska alldeles bra.

> *Vid en konflikt på jobbet mellan henne (invandrarkvinnan) och kollegan eller chefen kan de alltid skylla på henne. Hon får alltid skulden och de hävdar att hon inte förstod dem, fast konflikten egentligen varken är hennes fel eller språkets.* (Marina)

Alla fem informanter uppger att de är trötta på den negativa stereotypa bilden som det svenska samhället har av dem. De menar att den negativa, orättvisa, osanna bilden som samhället har av dem inverkar negativt på deras chanser till ett arbete och på deras situation i arbetslivet.

Några av informanterna menar även att det är fel att se gruppen invandrarkvinnor som en enhetlig grupp eftersom de kvinnorna har olika bakgrunder, har olika religioner och har olika viljor och behov. Speciellt Sofia är upprörd över detta.

> *Alla i samhället måste sluta se invandrarkvinnorna som om de alla kommer från samma land och är likadana. De måste sluta se dem som undertryckta och primitiva. Usch jag är trött på att höra orden undertryckta invandrarkvinnor.* (Sofia)

Informanterna menar att de blir satta i samma grupp och anses bara vara bra på att ta hand om andra och vara andra till lags så som de anses vara till lags för sin familj och vänner. Några av informanterna menar att de därför blir hänvisade till att jobba i vården och ta hand om gamla. De menar att ingen vill nämna de invandrarkvinnor som har högskoleutbildningar, som är självständiga och framgångsrika. Marina anser att ingen berömmer de invandrarkvinnor som har kommit till ett nytt land och startat ett helt nytt liv, helt från början, trots att många av dem har flytt från krig och har fruktansvärda minnen.

> *Svenska samhället vet inte, tror inte eller vill inte veta, att det finns så många högskoleutbildade invandrarkvinnor, vissa med högskoleutbildningar både från hemlandet och Sverige. Svenskar måste försöka att se omkring sig och ta bort inställningen och fördomar om att invandrarkvinnor bara är lågutbildade och de ska inte längre se oss som en lågutbildad underordnad grupp i samhället.* (Marina)

En av de fem informanterna, Matilda, säger att det är fel att tycka att invandrarkvinnor bara är lämpade för att ta hand om familjen och laga mat. De kan kombinera allt, de har den kapaciteten att kunna kombinera arbetet med familjen men de får inte chansen att visa detta. Invandrarkvinnan har svårt att få jobb och har det svårt på arbetsplatsen just på grund av denna felaktiga, diskriminerande bild. Först när andra ändrar bilden av dem till en positiv bild, då skulle hon inte ses så mycket mer annorlunda än svenskor och skulle därmed få det mycket bättre på arbetsmarknaden.

> *Jag tror att för att invandrarkvinnan ska bli accepterad i arbetslivet och i övriga samhället måste samhället ändra sin bild av henne till det bättre, till den sanna bilden och se henne som en stark kvinna som vill bli del av det svenska samhället.* (Matilda)

Informanten Ida uppger att hon irriterar sig på att hon och andra invandrarkvinnor uppfattas som svaga, att deras män bestämmer över dem och att de har många barn. Hon hoppas att svenskar inte tycker att alla invandrarkvinnor är sådana utan att de inser att sådana kvinnor finns överallt och även de med svensk bakgrund. Hon påpekar att invandrarkvinnor måste i större utsträckning börja se sig som starka kvinnor. Även andra måste börja se dem som starka eftersom de flesta invandrarkvinnor har kommit hit på grund av krig och tvingats att skapa sig ett nytt liv åt sig och sina barn. De lyckas med detta trots olika svårigheter de upplever i Sverige som beror på det faktumet att de både är kvinnor och invandrare. Informanten tycker att dessa svårigheter gör henne och bör även göra andra invandrarkvinnor starkare och stolta över sig själva. Trots detta finns det många förutfattade meningar om dem, vilket leder till att många av dem ser sig så som andra ser dem. Många av dem förlorar hoppet och självförtroendet när de ser att det övriga samhället har låga tankar om dem.

> *Människor bryr sig om vad andra tycker om dem och många ser på sig själva så som andra ser dem. Invandrarkvinnor är speciellt känsliga för andras åsikter. Jag vill bara säga till dig och jag vill att även andra ska veta att alla människor har förutfattade meningar om många saker, tyvärr består dessa förutfattade meningar oftast om negativa tankar om oss, invandrarkvinnor.* (Ida)

ANALYS

Konstruerandet av ”invandrarkvinnan”

Abbasian hävdar att det är brist på kunskap om invandrarkvinnor som leder till felaktiga, förutfattade meningar om dem. Exempel på sådana är att invandrarkvinnor betraktas som lågutbildade hemmafruar, vilket inte överensstämmer med den faktiska verkligheten. Abbasian visar i sin forskning att det finns grupper av invandrarkvinnor som har lika hög utbildningsnivå som de svenska kvinnorna eller till och med högre. (Abbasian, 2003, s. 13-14). Abbasians antagande passar in på mina informanter eftersom de är bevis på att schablonbilden av invandrarkvinnor inte stämmer överens med verkligheten därför att det finns invandrarkvinnor som är utbildade. Flera av dem har dessutom en utbildning från sitt hemland men de fick inte tillgodogöra sig denna i Sverige. Detta har lett till att de även har utbildat sig i Sverige. En av dem har dessutom en högre utbildning från sitt hemland än den hon har fått i Sverige. Dessutom har två av dem en högre utbildningsnivå än de andra kvinnorna på deras arbetsplats. Deras utbildning från hemlandet nedvärderades när de kom till Sverige och de tvingades att läsa utbildningar ända från grunden för att komma in i det svenska arbetslivet. Marina tycker att det svenska samhället måste inse att det finns invandrarkvinnor som har två högskoleutbildningar, både från hemlandet och Sverige. Hon menar att ingen berömmer dessa kvinnor som har kommit till ett nytt land och startat ett nytt liv helt från början.

Mina informanter tycker att fördomar och förutfattade meningar om invandrarkvinnor är felaktiga. De tycker att invandrarkvinnan utsätts för dubbel diskriminering och att hon måste jobba hårt mot fördomar. Informanterna tycker även att arbetsgivaren och samhället måste ändra sin negativa bild av invandrarkvinnor. De måste inse att det finns många högskoleutbildade invandrarkvinnor. Precis som Abbasian, menar informanterna att man inte ska se invandrarkvinnor som underordnade och lågutbildade hemmafruar eftersom denna bild inte stämmer. På arbetsplatsen upplever informanterna att deras kollegor och chefer beter sig annorlunda emot dem än mot andra bara för att de inte är svenskor. De blir nedvärderade och ifrågasatta. De anses inte kunna kombinera familjen med arbetet och därför har de svårt att få jobb. Matilda anser att det är fel att tycka så om invandrarkvinnor eftersom de har den kapaciteten att kombinera familjelivet med arbetslivet. Problemet är att människor i förväg skapar denna stereotypa bild av dem och därmed hindras de att visa att de egentligen klarar att

kombinera familjen med arbetet. Dessutom tycker hon inte att det är rätt att anse att alla invandrarkvinnor har många barn och att deras män bestämmer över dem. Hon menar att det även finns svenska kvinnor som är i samma situation.

Precis som många andra invandrarkvinnor sökte Hanna jobb i flera år men fick inte något. Hur ska man förstå varför Hanna inte fick ett arbete? Jo, detta beror på, enligt Knocke, att samhället har en schablonbild av invandrarkvinnor genom att de ses som förtrycka och osjälvständiga. Denna bild av henne minskar hennes jobbchanser och påverkar hennes situation på arbetsplatsen. (Milsten, mars, 2003). Knocke hävdar även att invandrarkvinnan används som arbetskraftsreserv till sjukvården. (Milsten, december, 2003). Hennes påstående stämmer överens med mitt resultat eftersom två av mina informanter arbetar inom sjukvården och dessutom känner andra invandrarkvinnor som jobbar där. Mitt intervjumaterial visar att informanterna tror att invandrarkvinnor hänvisas till att arbeta i sjukvården därför att samhället anser att det enda de är bra på är att ta hand om sin familj och därmed även bra på att ta hand om gamla och sjuka.

Ett annat hinder som invandrarkvinnor möter är att de betraktas som en homogen grupp medan de i själva verket är en heterogen grupp. Abbasian menar att de är heterogena eftersom de kommer från olika länder, talar olika språk, har olika sedvänjor och traditioner samt har olika socioekonomiska bakgrunder. (Abbasian, 2003, s. 14-15). Mina informanters utsagor visar att Abbasians teori om invandrarkvinnors heterogenitet stämmer. De visar heterogenitet i den socioekonomiska bakgrunden genom att de har olika långa arbetserfarenheter och olika utbildningsnivåer från utlandet men även från Sverige. De kommer även från olika länder, talar olika språk, har olika sedvänjor och traditioner. Marina är den av de fem informanterna som arbetade längst i hemlandet och den med den högsta utbildningen från hemlandet. Hon kan jämföras med Sofia, Matilda och Ida, som å andra sidan gick på gymnasiet i hemlandet men arbetade aldrig. Dessutom är Ida den av dem fem som har en universitetsutbildning från Sverige. Orsaken till detta kan vara att hon kom ung till Sverige och gick på gymnasiet här. Man kan även se att de är heterogena när det gäller orsaken till invandring genom att vissa av dem invandrade på grund av krig och de övriga på grund av familjeanknytning och politiska skäl. På grund av heterogeniteten kan man även förstå varför kvinnor från vissa delar av världen har det svårare i arbetslivet än kvinnor från andra delar av världen.

Abbasian hävdar att vissa invandrarkvinnor genom invandringen har gjort en klassresa uppåt medan andra har gjort en klassresa nedåt. (ibid: 84). Några av mina informanter har gjort olika klassresor som följd av invandringen. Man kan göra en jämförelse mellan två informanters klassresor. Marina, som arbetade i hemlandet i 20 år och som har en högskoleutbildning upplever att hon har en lägre status i Sverige än hon hade i hemlandet på grund av att hon i hemlandet arbetade som socialarbetare medan hon i Sverige arbetar som undersköterska. Hon anser sig vara överkvalificerad för hennes nuvarande arbete och har därmed gjort en klassresa nedåt i Sverige. Sofia har det däremot bättre i Sverige än i hemlandet eftersom hon har det bättre ekonomiskt på grund av att hon har ett arbete för första gången. På så sätt har hon genom invandringen till Sverige har gjort en klassresa uppåt.

Wingborgs hävdar att det finns en paradox mellan de olika villkoren för invandrarkvinnors situation i Sverige. Denna paradox består i att man kan vara högutbildad men inte få motsvarande arbete. Detta belyser ytterligare diskriminering av invandrarkvinnor i arbetslivet. Wingborg menar att högutbildade kvinnor känner större frustration än lågutbildade kvinnor över att ha svårt att komma in på den svenska arbetsmarknaden. Orsaken till detta är att högutbildade kvinnor har större förväntningar och anser sig vara orättvist behandlade av samhället när de inte får ett arbete som passar deras högskoleutbildning. (Wingborg, 1998, s. 7). Marina upplever frustration över sin situation och anser sig vara orättvist behandlad eftersom hon nedvärderades och diskriminerades av arbetsförmedlingen. Orsaken till detta är att hon uppmanades av arbetsförmedlingen att strunta i sitt gamla yrke och sin högskoleexamen, och istället utbilda sig till vårdbiträde. Med hjälp av detta kan man förstå att hon tycker att arbetsförmedlingen var grym mot henne.

Enligt Abbasian kan integrationen i arbetslivet anges på ett objektivt och ett subjektivt sätt. Man är integrerad objektivt om man har ett arbete, även om det inte motsvarar ens kvalifikationer. Om man däremot tycker att arbetet motsvarar ens kvalifikationer så är man integrerad subjektivt. Graden av integrationen i samhället och arbetslivet bestäms därmed av möjligheten till passande arbete. (Abbasian, 2003, s. 18, s. 87). På så sätt kan man se i mitt intervjumaterial att samtliga mina informanter har något gemensamt, nämligen att de är integrerade i arbetslivet och i samhället. Genom att de har utbildat sig i Sverige och kämpat hårt för att få ett arbete har de integrerat sig i arbetslivet och i samhället. De ville inte vara arbetslösa och passiva, och förstärka den stereotypa bilden som samhället har av dem. Istället har de på egen hand brutit den stereotypa bilden som finns om invandrarkvinnor.

Informanternas arbete motsvarar deras kvalifikationer, vilket betyder att de är subjektivt integrerade. Det kan dock även tolkas som att Marina är objektivt integrerad eftersom hennes arbete inte motsvarar hennes högskoleutbildning. Å andra sidan är hon subjektivt integrerad därför att hennes arbete motsvarar hennes utbildning från Sverige.

Stigma

En människa kan stämpla, alltså stigmatisera en annan människa. Denna människa har ett stigma genom att hon avviker från våra förväntningar. De människor som inte avviker från förväntningarna kallas för de normala, hävdar Goffman. (Goffman, 1972, s. 145). På så sätt kan man tolka det som att invandrarkvinnan blir stämplad, det vill säga stigmatiserad. Hon har ett stigma därför att hon avviker från det svenska samhället eftersom hon har en annan etnisk bakgrund samtidigt som de med svensk bakgrund anses vara de normala.

Enligt Goffman talar samhället om för den stigmatiserade att denne på något sätt är annorlunda och därför medlem i en större grupp. Olikheten måste utformas i samhället innan den kan få någon betydelse. (ibid: 129). Mina informanter tycker att samhället har konstruerat en felaktig bild av dem och att denna bild försvårar deras situation i arbetslivet. Utifrån detta ser jag det som att samhället har konstruerat bilden av invandrarkvinnan som undertryckt, outbildad och svag, och gjort henne till medlem i gruppen invandrarkvinnor. I mitt intervjumaterial ser jag även att mina informanter anser att denna bild av invandrarkvinnan måste ändras. Informanten Ida tycker att många invandrarkvinnor ser på sig så som andra ser dem men de måste istället börja se sig som starka kvinnor och även andra måste se dem på detta nya sätt.

Den stigmatiserade kan känna att vissa saker han gör bedöms som tecken på konstiga prestationer och uppleva det som att han inte är riktigt accepterad av de andra. (ibid: 22-23f). Några av mina informanter upplever det på liknande sätt som den stigmatiserade i Goffmans beskrivning. Hanna känner att svenskar förväntar sig att hon ska göra något misstag på jobbet bara för att hon inte är en svensk kvinna. Dessutom menar hon att de blir förvånade över att hon inte har gjort något misstag. Goffman menar att den stigmatiserade individen kan känna att han blir ifrågasatt av de normala och känna att hans beteende iakttas för närgånget. (ibid: 138). Detta kan man koppla samman med Matildas situation på arbetsplatsen. Hon upplever att chefen värderar svenskorna mer. Orsaken till detta kan vara att chefen inte accepterar henne och hennes prestationer för att hon som invandrarkvinna är stigmatiserad. Chefen har

även förbjudit henne att hälsa på andra invandrarkvinnor på sitt språk. Hennes beteende ifrågasätts och iakttas extra noggrant av chefen för att hon inte är svenska. Sofia och Marina upplever att deras kunskaper blir ifrågasatta av deras kollegor på deras arbetsplats bara för att Sofia och Marina är invandrarkvinnor. Jag ser det som att stigmatiseringen av invandrarkvinnan är ett av hindren för henne i arbetslivet.

Goffman hävdar att omedelbart när man ser en främling, bestämmer man vissa egenskaper hos honom, det vill säga hans sociala identitet. (ibid: 11-12f). Liknande erfarenheter har Sofia där hon beskriver att hon tillskrevs en karaktär på sitt jobb redan under de första dagarna. Kollegorna bestämde därmed hennes sociala identitet. Detta kan ha skett när de tittade konstigt på henne och frågade om hon var tvungen att bära sjal. Jag tolkar det som att de frågade detta eftersom det kan vara så att sjalen och hennes hudfärg för dem presenterar en undertryckt, muslimsk invandrarkvinna som inte har en egen vilja. Sjalen och hudfärgen bidrar ytterligare till förstärkandet av schablonbilden av invandrarkvinnan och utgör hinder för henne i arbetslivet. Goffman menar att vissa tecken kan kopplas till en förnedrande egenskap för identiteten. Han talar om bestämda *stigmasymboler*. (ibid: 52-54ff). Sjalen är uttryck för detta och när en kvinna bär denna förmedlar hon, enligt Goffman, en social information om sig själv. Hennes kollegor kan tycka att hennes sjal förmedlar att hon är en invandrarkvinna och att hon tillhör en viss religion. Vidare hävdar Goffman att tecken som förmedlar social information kan vara *medfödda*, till exempel hudfärgen. (ibid). Enligt detta kan även Sofias hudfärg förmedla en viss social information om henne, som att hon kommer från Somalia. Dessa stigmasymboler utgör hinder för invandrarkvinnan. Vissa kan även förknippa Somalia med fattigdom och därmed även anta att Sofia kommer från en låg samhällsklass. Sofia tycker att muslimska och afrikanska kvinnor på grund av deras hudfärg och slöja har svårast att få jobb, i jämförelse med andra invandrarkvinnor.

Goffman menar att stigmatiseringen av dem som tillhör vissa religiösa, etniska eller rasliga grupper har till avsikt att föra undan dessa minoriteter från olika områden där de annars skulle kunna konkurrera med de övriga. (ibid: 144). I mitt intervjumaterial kan man se avsikten som stigmatiseringen har. Informanterna tycker att invandrarkvinnor har det svårt på sina arbetsplatser och även har svårt att få jobb. Ida menar att invandrarkvinnor som är akademiker har det svårt att få ett jobb som andra svenska akademiker söker. Hon menar också att om en invandrarkvinna söker ett jobb där hon har den högsta utbildningen av alla i arbetsgruppen så är det lättare för henne att söka och få detta jobb. Jag ser det också som att stigmatiseringen av

Hanna ledde till att hon inte fick något arbete inom frisörbranschen eftersom hon tillhörde en etnisk grupp. Härmed kan man se på vilket sätt stigmatiseringen för undan etniska grupper, som i detta fall invandrarkvinnor, från arbetslivet så att de inte kan konkurrera med svenskar. Människor brukar ta till diskriminerande åtgärder för att minska den stigmatiserades livsmöjligheter, menar Goffman. (ibid: 11-14ff). Jag tolkar det som att dessa livsmöjligheter kan utgöra minskade möjligheter och ökade hinder för invandrarkvinnan att få ett jobb och att integreras i det svenska samhället. De diskriminerande åtgärderna och hindren för min informant Hanna var att hon i flera år sökte arbete men inte fick något. Enligt detta kan det förstås varför invandrarkvinnor utsätts för diskriminering och möter problem på jobbet och under sökandet av jobb. En annan diskriminerande åtgärd som alla mina informanter har blivit drabbade av är att de inte fick tillgodogöra sig sina utbildningar från hemlandet och några fick även byta yrke i Sverige. En annan diskriminerande åtgärd som Ida har blivit drabbad av är att hon har mindre i lön än svenskar på sin arbetsplats. Hon tror att det beror på att hon inte är svensk.

Goffman har råd till den individen som blir stigmatiserad. Denne bör hjälpa de normala så att de beter sig hyfsat genom att antingen låtsats om ingenting eller så bör denne på ett sympatiskt sätt skola om de normala genom att visa att en individ som kan se annorlunda ut, i grunden är en helt vanlig människa. (ibid: 121). Utifrån detta har mina informanter två val. De bör antingen låtsats om att de inte känner sig dubbelt diskriminerade på grund av de är kvinnor och även invandrare eller så bör de lära de personer som diskriminerar dem att invandrarkvinnor i grunden är vanliga kvinnor, trots att de har ett annorlunda namn eller en annan hudfärg.

Språkets betydelse

Språket fungerar som en gruppsammanhållande faktor, påstår Linell. De som pratar samma språk känner sig som en grupp samtidigt som de som inte talar samma språk ses som utestängda och tillhörande en annan grupp. (Linell, 1982, s. 22-23). Man kan tillämpa denna teori på invandrarkvinnor som inte tillhör samma grupp som svenska kvinnor. Orsaken till detta kan vara att de inte talar samma språk som svenska kvinnor, vilket leder till att de ses som utestängda. Detta kan man även läsa i mitt intervjumaterial där Ida säger att hon som invandrarkvinna är ständigt uppmärksam på att inte bli utanför. Man kan tolka det som att hon är rädd för att inte bli utestängd från arbetsgruppen. Invandrare är en grupp av individer som i olika situationer är språkligt handikappade. Den språkfattige blir förhindrad i sin sociala

kontakt med andra, vilket i sin tur leder till mindre möjligheter att skapa sig en position i samhället, menar Linell. (ibid: 45). Detta kan tolkas som att invandrarkvinnor i många situationer är språkligt handikappade eftersom vissa av dem har ett bristfälligt språk. Utifrån mitt intervjumaterial kan man dra slutsatsen att Sfi-utbildningen är viktig för mina informanter så att de kan undvika att bli språkligt handikappade. Alla fem har läst svenska på Sfi i ett år när de kom till Sverige. De har en positiv upplevelse av Sfi och tycker att det är bra att den finns eftersom de hade en stor nytta av den när de lärde sig svenska. Vissa av informanterna har även lärt sig språket på sina arbetsplatser och praktikplatser. Ida har även läst svenska på högre nivå på Komvux, vilket i sin tur ledde till att hon kunde plugga på universitet i Sverige. Den som har ett bristfälligt språk och inte kan kommunicera på ett felfritt sätt i olika sociala situationer, kan uppleva personliga och sociala problem, hävdar Linell. (ibid). Jag ser det som att några av dessa problem kan vara att invandrarkvinnor får lågavlönade jobb. Mina informanter uppger att människor anser att många av invandrarkvinnor inte kan det svenska språket tillräckligt bra. Linell hävdar att den språkfattige tvivlar på sig själv och sina möjligheter i samhället, vilket till exempel kan leda till att denne få sämre jobb. (ibid). Utifrån mitt intervjumaterial kan man tolka det som att de invandrarkvinnorna som är språkfattiga tvivlar på sig själva och detta kan vara orsaken till att de får sämre jobb. Å andra sidan kan man se det som att orsaken till att Ida inte har upplevt något negativt med sitt jobb och att hon uttrycker en stor tillfredsställelse med sitt jobb som handläggare, är att hon inte är språkfattig. Hon tvivlar inte på sig själv, utan anser sig vara ambitiös.

Kommunikation är en ömsesidig process som kräver att lyssnaren samarbetar och anstränger sig för att försöka förstå och tolka, till exempel invandraren. Lyssnaren bedömer talaren negativt om denne får höra avvikande grammatik. Lyssnaren brukar inte gottgöra för avvikelserna i andras tal, påstår Linell. (ibid: 255). Jag ser det som att talaren är invandrarkvinnan som blir bedömd negativt av lyssnare om hon har ett avvikande uttal. Den som lyssnar på henne brukar inte gottgöra för hennes avvikelser i talet. Vidare påstår Linell att avvikande grammatik och uttal är socialt stigmatiserande och den som är socialt stigmatiserad stöts bort och får inte en rättvis chans som kommunikationspartner. (ibid). På så sätt kan man tolka det som att de invandrarkvinnor som inte kan prata svenska tillräckligt bra blir, precis som även Goffman hävdar, socialt stigmatiserade och får inte en rättvis chans i kommunikationen. Om den stigmatiserade vill bättra på sin kommunikativa förmåga, gör denne det bäst om denne får chansen att delta i ömsesidig kommunikation. (ibid). På så sätt

ser jag det som att de invandrarkvinnorna som vill bättra på sin kommunikativa förmåga lyckas bäst om de får chansen att delta i ömsesidig kommunikation. Man bör inte i förhand nedvärdera deras språkkunskaper. Utifrån detta tolkar jag det som att även lyssnare har ansvaret för att kommunikationen mellan dem ska fungera och sluta att bedöma dessa kvinnor negativt. Istället bör lyssnare ge dessa kvinnor chansen att visa sina språkkunskaper och inte hindra dem bara för att de kanske uttalar något ord fel. Ett felaktigt uttalande av ett ord behöver inte betyda att hon inte alls kan språket.

Det är farligt att överdriva språkets roll, betonar Linell. Man måste komma ihåg att den språkliga ojämlikheten inte är den primära orsaken till vissa problem i samhället. Den språkliga ojämlikheten är istället ett symptom på mer grundläggande skillnader i sociala och ekonomiska villkor. (ibid: 46). Detta kan tillämpas på mitt resultat eftersom alla mina informanter tycker att språket används av arbetsgivarna som den vanligaste faktorn till att de inte anställer en invandrarkvinna. På detta sätt blir hon diskriminerad och de låter henne inte att komma in i arbetslivet och att integreras i det svenska samhället. Arbetsgivarna och det övriga samhället skyller även felaktigt på henne och hennes språk vid missförstånd som inte alls är orsakade av språkproblem. Informanterna tycker att överdrivandet av språkets betydelse är fel och att även andra faktorer såsom integrationen och namnet har betydelse för hennes situation i arbetslivet. Hanna anser att man inte bara kan skylla på språkproblem om en invandrarkvinna inte kan få jobb eftersom det finns invandrarkvinnor som i över 30 år har bott i Sverige och vissa är födda här men har ändå svårare än svenskor att få ett jobb. Hon menar att arbetsgivarna hellre anställer en kvinna med ett svenskt namn än en kvinna med ett utländskt, trots att de har samma erfarenheter och utbildning. Några av informanterna menar även att arbetsgivarna ibland brukar kräva att invandrarkvinnor kan perfekt svenska trots att arbetet inte kräver det. Jag tycker att detta visar att man inte bara kan lägga skulden på invandrarkvinnan och hennes språk, utan man måste inse att arbetsgivarna skapar hinder för invandrarkvinnor att komma in i arbetslivet. De diskriminerar dessa invandrarkvinnor ofta bara på grund av deras utländska namn.

DISKUSSION

Gruppen invandrarkvinnor har till en stor del bidragit till den ekonomiska expansionen i svensk efterkrigstid men trots detta är de osynliga i den svenska historieskrivningen. Man får inte generalisera invandrarkvinnor eftersom de arbetade fram till 1970-talet i en större utsträckning än svenska kvinnor. Syftet med uppsatsen är att förmedla vilka hinder och möjligheter ett antal invandrarkvinnor möter på väg till arbete men även på sin arbetsplats. Jag har försökt att vara objektiv och att inte påverka mina informanter med mina åsikter. Följande frågor har jag aktualiserat i min uppsats:

-Hur har de gått tillväga för att komma in i det svenska arbetslivet?
-Vilka hinder har de mött utifrån sin situation som invandrarkvinna i arbetslivet?
-Vilka faktorer går att urskilja som har betydelse för invandrarkvinnan att komma in i arbetslivet?

Samtliga mina informanter läste svenska på Sfi när de först kom till Sverige. På grund av att de i Sverige inte kunde fullständigt tillgodogöra sig sina utbildningar från hemlandet, fick några byta yrke. Några av dem utbildade sig i Sverige till sina nya yrken och några utbildade sig till samma yrke i Sverige som de hade i hemlandet. Deras utbildningar har lett till att de har kommit in i det svenska arbetslivet. Stigmatiseringen är ett av hindren för invandrarkvinnan att komma in i arbetslivet. Några av de hinder som de har mött i arbetslivet beror på den stereotypa bilden av invandrarkvinnan som beskriver henne som en underordnad och outbildad hemmafru. Forskare och mina informanter anser att denna bild är felaktig och att den skapar problem för dem under jobbsökandet och på arbetsplatsen. Som invandrarkvinnor känner de att de hela tiden måste bevisa att de är duktiga och att de duger. Några av informanter känner även att de blir analyserade av kollegorna och chefen, att deras kompetens inte tas tillvara och att deras kunskaper blir nedvärderade, trots deras utbildningar och erfarenheter. Några av dem känner även att det ställs för många krav på dem i arbetslivet och att andra försöker att bestämma över dem, bara för att de är invandrarkvinnor. Andra förväntar sig även hela tiden att invandrarkvinnorna ska göra fel och blir förvånade när dessa istället gör något rätt. Informanterna anser att språket är den vanligaste faktorn som används av arbetsgivarna om en invandrarkvinna inte får jobb och att språket även används som orsak till andra problem. De tycker att språkets betydelse överdrivs eftersom det inte är bara en

faktor som har betydelse för deras chanser att komma in i arbetslivet. Det är inte alltid bara invandrarkvinnans ansvar. Även andra faktorer, såsom integration och diskriminering, inverkar på hennes möjligheter att komma in i arbetslivet. Även andra parter är inblandade, såsom arbetsgivarna. De skapar hinder för invandrarkvinnan att komma in i arbetslivet genom att inte ge henne ett arbete på grund av hennes utländska namn. Detta innebär att hon blir diskriminerad på grund av hennes namn. Hon får inte jobbet medan en svensk kvinna med ett svenskt namn får det istället, trots att de har samma utbildning och samma erfarenheter.

Min uppsats visar att den stereotypa bilden av invandrarkvinnan som en outbildad hemmafru är felaktig. Mina informanter är bara några av de många invandrarkvinnor i Sverige som är utbildade och arbetar. Det är fel att betrakta invandrarkvinnor som en homogen grupp när de egentligen är en heterogen grupp. De har olika bakgrunder, olika religioner och olika utbildningsnivåer. De har därmed även olika förutsättningar för att lyckas i det svenska arbetslivet.

Metoddiskussion

Mina informanter uppgav att de är glada över att deras erfarenheter kommer att bli förmedlade genom min uppsats. Detta gladde mig att höra eftersom jag tolkar detta som att jag lyckades i min roll som intervjuare och att uppsatsens syfte även uppskattas av andra och är relevant för dagens samhälle. Jag har följt de etiska riktlinjerna och är glad att jag formulerade frågorna på ett förståeligt sätt och att de uppfattades som viktiga. Följandet av de etiska riktlinjerna har höjt uppsatsens kvalitet. Jag är medveten om att då jag själv är invandrarkvinna och vet av egna erfarenheter hur det är att vara en invandrarkvinna i det svenska arbetslivet, så kan mina åsikter ha inverkat på informanterna. Jag tror dock att chansen till detta är ytterst liten då jag har försökt att vara objektiv under intervjuerna och uppsatsskrivandet, och inte låtit mina personliga åsikter inverka på informanterna. För att undvika att låta en personlig relation mellan mig och informanter att inverka på intervjuerna och därmed förlora mitt objektivitet, intervjuade jag informanter som jag inte kände personligen. Detta tycker jag har höjt uppsatsens värde. Hela tiden under intervjuerna tänkte jag på att vara neutral och tycker att jag lyckades med detta eftersom jag inte ställde ledande frågor. Informanterna fick istället svara så som de själva tyckte. Jag intog ett kritiskt förhållningssätt både under intervjuerna och under insamlandet av litteraturen, vilket är ytterligare en styrka med min uppsats.

Egna reflektioner

Jag hoppas att när man om ett antal år tittar tillbaka till nutiden, att invandrarkvinnor kommer att vara synliga i historieskrivningen och att de inte kommer att fortfarande att vara homogeniserade, utan att de istället kommer att ses som enskilda individer. Jag håller med att språkets betydelse överdrivs. Visst måste man kunna språket för att kunna kommunicera med andra, men det är inte bara språket som försvårar invandrarkvinnans möjligheter till ett jobb eller hennes situation i arbetslivet. Jag tror att genom att man bara skyller på språkproblem så försöker myndigheter, kollegor och arbetsgivare att ignorera andra faktorer såsom diskriminering, fördomar, icke-svensk kultur. Dessa är några av de faktorer som inverkar på invandrarkvinnans chanser till ett arbete och hennes situation på arbetsplatsen. På detta sätt flyttar många av dem ifrån sig ansvaret och lägger det på henne. Detta blir sedan till en ond cirkel där man ständigt bara diskuterar om språkproblemen och inte också om de andra faktorerna. Detta leder till att ingenting förändras till det bättre för dessa kvinnor eftersom deras problem inte kan lösas om man inte erkänner att även andra faktorer inverkar på invandrarkvinnans chanser att komma in i arbetslivet. Detta leder till att de med åren allt längre och längre kommer bort från det svenska arbetslivet istället för att med åren komma närmare. Min undersökning visar att många utbildade invandrarkvinnor upplever hinder i arbetslivet bara för att de uttalar svenska ord konstigt. Deras annorlunda uttal tolkas som att de inte har tillräckliga språkkunskaper trots att de i själva verket kan det svenska språket alldeles bra.

Som invandrarkvinna frågar jag mig hur länge till jag och många andra invandrarkvinnor måste kämpa dubbelt så hårt för att uppnå det jag vill och visa vad jag kan, både som invandrare och som kvinna. Min förhoppning är att den negativa stereotypa bilden av invandrarkvinnor försvinner och att man istället ser varje invandrarkvinna som en enskild individ. Jag hoppas också att förmedlandet av mina informanters erfarenheter av det svenska arbetslivet ger läsarna chansen att få en inblick i ett antal individers åsikter och känslor som de upplever som stolta, starka, hårt arbetande kvinnor och invandrare.

REFERENSLISTA

Abbasian, S. (2003). *Integration på egen hand. En studie av invandrade kvinnoföretagare i Sverige.* Uppsala: Department of Social and Economic Geography.

Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder.* Malmö: Liber Ekonomi.

De los Reyes, P. (2000). ”Folkhemmets paradoxer: genus och etnicitet i den svenska modellen”. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift.* Stockholm: Kvinnovetenskaplig tidskrift.

Forsberg, M. (2003, december). ”Fokus på invandrarkvinnor i Norden”. I *Invandrarkvinnan.* Stockholm: Riksförbundet Internationella föreningar för invandrarkvinnor.

Goffman, E. (1972). *Stigma. Den avvikandes roll och identitet.* Stockholm: Prisma.

Hedenmo, M. & Anvarizadeh, A. (2000). *Att invandra på arbetsmarknaden. Sysselsättningspolitik för en hållbar integration.* Stockholm: LO.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.

Linell, P. (1982). *Människans språk.* Lund: LiberLäromedel.

Milsten, I. (2003, mars). ”Invandrarkvinnan osynlig på dagens arbetsmarknad”. I *Invandrarkvinnan.* Stockholm: Riksförbundet Internationella föreningar för invandrarkvinnor.

Milsten, I. (2003, december). ”Diskriminering i arbetslivet måste synliggöras”. I *Invandrarkvinnan.* Stockholm: Riksförbundet Internationella föreningar för invandrarkvinnor.

Wingborg, M. (1998). *Somaliska och irakiska kvinnor på svensk arbetsmarknad.* Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.

BILAGA

Intervjuguide

Ålder, bakgrund (civilstånd, etnisk bakgrund m.m.)

Hur/var lärde du dig svenska?

Har du någon utbildning från ditt hemland?

Har du arbetat i ditt hemland?

Har du fått någon utbildning i Sverige?

Vad arbetar du som?

Berätta hur du fick detta arbete

Vad är du nöjd/missnöjd med i arbetet?

Har du haft andra arbeten? I så fall, vilka?

Tycker du att relationen mellan dig och dina arbetskamrater påverkas på något sätt av det faktumet att du är invandrarkvinna?

Hur ser du på möjligheter för invandrarkvinnor att få jobb i Sverige?

Vilka faktorer tycker du inverkar mest på chanserna för en invandrarkvinnans möjlighet att få ett arbete?

Vilken bild tycker du att det svenska samhället har av invandrarkvinnan?

Finns det något mer som du vill berätta, belysa eller kommentera?